

IV. 11.9 86.
ГОЛЪМИТЪ СРАЖЕНИЯ
П Р И

❖ ❖ БИТОЛЯ И
ПРИЛЪПЪ ❖ ❖

(Споредъ описанията на руски и френски
военни кореспонденти).

Ш У Т Е Н Ъ.
Издание ИВ. ЛЪСИЧКОВЪ
1 9 1 3.

Петдневната битка при Битоля.

1.

Голѣмата битка въ най-лошо врѣме.

Сръбската войска завърши на военния македонски театъръ по единъ блѣстящъ начинъ своята трудна задача. Турската вардарска армия вече не съществува. Тя е окончателно разбита и раздѣлена на части. Прѣслѣдваната отъ сръбскитѣ войски турска войска се движеше въ двѣ направления, къмъ Флорина и Рѣсенъ, като остави на полесражението отъ Гопеша до Негочанъ повече отъ 12,000 убити и ранени. Вашия кореспондентъ бѣше свидѣтель на послѣдния голѣмъ бой при Битоля, но за това бѣше лишенъ отъ възможността да ви изпрати, каквито и да било съобщения.

Зрѣлището отъ голѣмото настѣпване на сръбскитѣ войски бѣше толкова привлѣкателно, щото много чуждестранни кореспонденти рискуваха да бждатъ ранени, само да могатъ да бждатъ свидѣтели на тази титаническа борба.

Командующия. първата армия, прѣстонослѣдника Александаръ, се намираше на позиция, безъ да обръща внимание, че близо до него се разпрѣсваха турскитѣ снаряди.

Да се прѣвземе Битоля не бѣше лесна работа, понеже турцитѣ заемаха почти непристъпни и много удобни позиции. Турскитѣ позиции бѣха добръ укрѣпени. Тѣхнитѣ прѣдни позиции бѣха отдѣлени отъ главнитѣ имъ позиции съ долината на р. Шуманица, която рѣка въ горното си течение бѣ тогава много дълбока, а нанадолу блатиста. Прѣдъ тѣзи позиции се изпрѣчва Пелагонийската долина, прѣзъ която те-

катъ рѣкитѣ Шуманица и Черна-рѣка. Последнитѣ рѣки не дадоха възможность на сърбитѣ да прѣдприематъ една фронтова атака.

Боевитѣ сили на турцитѣ се състояха отъ двѣтѣ трети на V солунски корпусъ на Джавидъ-паша, отъ шестия битолски корпусъ на Фетхи-паша, отъ допълняющия гарнизонъ на разни градове и една дивизия на Кара Саидъ-паша.

Споредъ както разказва плѣнения турски подполковникъ, Тевфикъ бей, командиръ на 62 пѣхотенъ полкъ, турцитѣ имали 80,000 души и 58 топа. Тѣ докарали при Битоля и онѣзи 12 топа, които тѣ взеха отъ гърцитѣ въ боя при Кайларъ.

Главногомандуващъ билъ Али-Риза паша.

Джавидъ-паша, като отблѣсна гърцитѣ въ Кайларъ, се върна въ Битоля съ албанскитѣ си корпуси и отряди подъ командата на Ниази-бей. На 3 ноемврий, като врѣхлѣтѣ на моравската дивизия, Джавидъ паша направи голѣми усилия да прѣмине, но напразно. Моравската дивизия по число бѣше по-слаба отъ турската. Въ тази нощъ сръбската войска не се би по всички линии на своитѣ позиции. Нѣкои части ношуваха на височини (около 1400 м.), покрити съ ледъ и снѣгъ. На 5 ноемврий корпуса на Джавида, като бѣше притѣсненъ отъ моравската дивизия, отстъпи къмъ Битоля, като остави слѣдъ себе си маса убити и ранени. Около Битоля стана жестокъ артилерийски бой. На сръбското лѣво крило около Трана, Пуна, Каламана, Новака и Адиска стана сѣщо пѣхотински бой. Митральозитѣ дѣйствуваха непрѣкъснато въ този флангъ. Турцитѣ се опитаха да се промъкнатъ до Флорина, но бѣха отбити отъ дунавската пѣхотна дивизия и отъ кавалерията на князь Арсенія. Около 2 часа слѣдъ пладнѣ се почна фронтовото настѣпване. Пелагонийската долина, която образуваше сѣщинско море, прѣдставляваше въ този моментъ чудно зрѣлище. Моравската дивизия и дринската настѣпиха едновременно. Офицери и солдати нагазиха до поясъ въ вода и се държаха за рѣцѣ, за да не паднатъ.

Консулитѣ руския, французкия и английския, които слѣдѣха за движението на сръбската армия отъ

село Кукуречоне, разказваха ми, че този подвигъ на сръбската пѣхота тѣй шеметно подѣйствувалъ върху турцитѣ, че тѣхната пѣхота, сразена, почнала да отстъпва по всички линии въ Битоля. Споредъ разказа на консулитѣ, прѣзъ нощта Али Риза-паша, Карасайдъ, Фетхи-паша и Джавидъ свикали воененъ съвѣтъ. Първитѣ трима намѣрили всѣко по-нататѣшно съпротивление за излишно и прѣдложили да се прѣдадатъ. Энергичния Джавидъ не искалъ и да слуша за това.

Настъжи тъмна и хладна нощъ. Сръбската войска ношува на другата страна на Шуманица и Черна рѣка. На 6-ий ноемврий, при зори, войската се движеше къмъ Битоля. На изтокъ се показва зората, която прѣдвѣщаваше ясенъ, слънчевъ день. На турскитѣ позиции имаше пълна тишина. Сръбската артилерия отиде по шосето по направление къмъ Битоля. Сръбския пѣхотенъ клонъ сѣщо се движеше къмъ Битоля. Прѣнощувалата въ водата пѣхотна часть се движеше въ сѣщото направление. По шосето лежатъ тукъ-тамъ трупове на убити турци. По височинитѣ се виждатъ дулата на напустнатитѣ отъ турцитѣ топове. Земята около тѣзи мѣста бѣше буквално разорана отъ сръбскитѣ снаряди. По пѣтя срѣснахме двама попове и много момчета, които се бѣха спрѣли да гледатъ убититѣ турци и слѣдъ това отидоха при сръбскитѣ войски. Отъ къмъ града идѣше една огромна маса народъ въ живописни старославянски и грѣцки носии. Всичкитѣ носѣха въ ржцѣтъ си цвѣтя. Моята каруца бѣше напълнена изведнажъ съ цвѣтя. Азъ имъ викахъ: „запазете цвѣтята за юнацитѣ, които ей сега ще пристигнатъ.“ Постоянно се чуваше вика: „Да живѣе сръбската войска“. По улицитѣ бѣше трудно да се върви. По балконитѣ бѣха развѣти флагове и цвѣтя. По пѣтя срѣснахъ въ автомобилъ началника на първата армия, който отиваше да докладва на прѣстолонаслѣдника, че сръбската войска е завзела Битоля.

Сръбската войска влѣзе въ града съ пѣсни и музика. Народа я посрѣщна радостно. Всѣки офицеръ носѣше въ ржцѣ букетъ отъ цвѣтя. Солдатитѣ бѣха натъкнали тѣй сѣщо цвѣтя по пушкитѣ си. Мѣчно е

да се опише тази очарователна картина. По пята срѣщнахъ английския консулъ на конь. Той пръв ми събщи за сѣдбата на турската войска. Джавидъ-паша, като събралъ остатъка отъ разбития корпусъ, всичко около 8 баталиона, потеглилъ въ тази трагическа нощъ къмъ планинитѣ, а слѣдъ него тръгналъ Фетхи паша, който тъй сѣщо събралъ остатъка отъ корпуса си. Другитѣ паша заминали къмъ Флорина.

Загубитѣ въ тридневнитѣ кървави боеве при Битоля сж: 12,000 убити и ранени турци, загубитѣ на сѣрбитѣ сж много по-малко. Сѣрбитѣ плѣниха 35 полски и 2 скорострѣлни планински орджия, 8 гаубици, 7,000 войници, много офицери, около 50,000 пушки и много другъ воененъ материалъ.

II

Разказътъ на очевидецъ.

Ето какво описание дава кореспондента на в. „Новое Врѣмя“ за битолския бой.

Нашия кореспондентъ има възможность да присѣтствува при боя на позицитѣ, заети отъ сѣрбскитѣ войски на 8 км. прѣдъ Битоля. Отъ тѣзи позиции можеше отлично да се слѣди развитието на боя.

Сѣрбската войска настѣпи отъ къмъ Прилѣпъ. На 2 ноемврий турската войска заемаше фронтовитѣ позиции прѣдъ Битоля надъ височинитѣ при селата Ванукъ, Стара-Сѣрбия, Беранци, Гверобилъ и Могила. Отблѣснати отъ сѣрбитѣ на 3 ноемврий отъ тѣзи позиции, турцитѣ прѣминаха на другата страна на Черната рѣка, прѣдъ самия Битоля, и заеха прѣкраснитѣ непристъпни позиции на височинитѣ на селата Кукуречоне, Рашане, Къклина и Оризели. Тѣзи височини господствуватъ надъ пространството, което сѣрбскитѣ войски трѣбваше да прѣминатъ. Това пространство, при

това, се ограничаваше отъ "Черната" рѣка, която бѣше наводнила цѣлата равнина, вслѣдствие силнитѣ дъждове. По този начинъ сръбската войска можеше да се движи само по шосето, наводнено отъ двѣтѣ си страни.

На 3 ноемврий частъ отъ турската войска подъ артилерийска защита продължи настѣплението си къмъ селото Новака съ цѣлъ да заеме моста, но бѣше отблъсната отъ сръбската кавалерия и дунавската дивизия, които на врѣме заеха този пунктъ.

На 2 и 3 ноемврий най-голѣмата частъ отъ турскитѣ сили искаше да се промъкне до Рѣсенъ и Охридъ, но я срѣсна настѣпващата отъ Демиръ-Хисаръ сръбска моравска дивизия и първия кавалерийски полкъ. И тукъ се започна и воли цѣли 3 дена подъ редъ непрѣкъснато кръвополитенъ бой. Безъ да се гледа на почти непроходимата планинска мѣстность, сърбитѣ заставиха турцитѣ да се върнатъ абратно, като ги натиснаха къмъ сѣверъ по направление къмъ Битоля. Въ този бой сърбитѣ взеха въ плѣнъ единъ турски баталионъ и хванаха два планински тона и една батарея полска артилерия.

На 4 ноемврий при зори се започна боя по всички линии. На дѣсния флангъ на сръбската войска, дѣто настѣпваше моравската дивизия, имаше цѣлъ день пѣхотински бой, при непрѣстаннитѣ дѣйствия на митраляозитѣ. Турцитѣ постепенно отстъпваха къмъ Битоля, но дадоха силенъ отпоръ на прѣслѣдващата ги моравска дивизия отъ втори призивъ, която се съедини съ моравската дивизия отъ първи призивъ. На третия день до късно прѣзъ нощта имаше силенъ артилерийски бой, тъй като пѣхотата по причина на придошлата рѣка не можа да дѣйствува. Турската артилерия заемаше високитѣ позиции надъ селата Куречоне и Киризиара и стрѣляше доста върно, но при все това неможа да ненесе голѣма вреда на сръбскитѣ войски. Слѣдъ половина день турцитѣ отново се опитаха да завладѣятъ моста при с. Новака, но бѣха отблъснати. На 4 ноемврий командуващия първата армия, прѣстолонаслѣдника Александръ, се намираще цѣлъ день на позициитѣ. Присѣтствието на наслѣдника въ първитѣ редове на войската дѣйствува-

ше прѣкрасно върху; солдатитѣ, които, като съзнаваха, че прѣвземането на Битоля ще завърши боятъ, въпрѣки неблагоприятното врѣме, трудната мѣстнотъ и голѣмитѣ лишения, тѣ се стремѣха напредъ. Ако не бѣше придошла рѣката, което попрѣчи на дѣйствиата на пѣхотата, Битоля щѣше да бѣде вече взетъ. Но нищо. Участиа си той нѣма да избѣгне. Сръбскитѣ войски смѣтаха да го заобиколятъ, като съ желѣзенъ обръчъ, отъ всички страни. Щомъ стане съединението на двѣтѣ моравски дивизии съ дринската, ще настѣпятъ съ шурмъ въ града.

Сръбската войска ношува вчера на позициитѣ си. Гърмежитѣ отъ топоветѣ се чуваха чакъ въ Прилѣпъ.

III

Голѣмата сръбска храбростъ при Битоля.

6 ноемврий бѣше исторически день за Битоля, когато сръбскитѣ войски влѣзоха и прѣмахнаха турското господство. Но до 6 ноемврий християнското население трѣбвало да прѣживѣе тежки врѣмена.

Още отъ половината на октомврий въ Битоля почна да става тревожно. Отъ началото очакваха приближаването на гръцката армия. Но гръцката армия, като зае на 16 октомврий градчето Соровичъ, което се намира на 60 клм. отъ Битоля, тя прѣустанови своето движение къмъ сѣверъ и, като остави въ Соровичъ една дивизия, съ всичкитѣ си останали сили трѣгна къмъ Солунъ. Отъ това се възползува Джавидъ-паша и на 23 октомврий разби петата гръцка дивизия въ Соровичъ и я изгони къмъ Козана. Това подигна духа на турцитѣ въ Битоля, но тѣхното тържество бѣше за малко: отъ сѣверо-изтокъ се бѣха задали сърбитѣ.

На 24 октомврий сърбитѣ разбиха турцитѣ при Аленце на пѣтя отъ Прилѣпъ, 30 км. на сѣверо изтокъ отъ Битоля. На другия день битолския валия се обърна къмъ руския консулъ въ Битоля и поиска отъ него защита и покровителство, въ случай че града бжде заетъ отъ сръбскитѣ войски. Консултѣ успокои валията.

На 26 октомврий турската армия, която защищаваше Солунъ, се прѣдаде на гърцитѣ и послѣднитѣ получиха възможность да възобновятъ своето настѣпване къмъ Битоля. По такъвъ начинъ турцитѣ можеха да останатъ между два огъня. За да си осигурятъ отстѣпленieto прѣзъ Флорина, дѣто бѣха се вече появили грѣцки войски, турцитѣ пратиха на 30 и 31 октомврий частъ отъ своитѣ сили тамъ. На 1 ноемврий се почна боя между турскитѣ и сръбски войски въ долината Черна, близо до Битоля. На 5 ноемврий турцитѣ бѣха изгонени отъ града. Било нощно врѣме. Гробна тишина царувало. Никакъвъ огънь не се виждалъ. Сѣкашъ всички измрѣли. И мюсулманското, и християнското население въ града се скрило, взаимно страхувайки се отъ нападение.

Но на сутринята на 6 ноемврий, когато християнитѣ разбрали, че турската войска е уфѣйкала и че къмъ града приближава сръбската войска, тогава избухнала бурна радостъ. Сръбскитѣ войски били посрѣщнати съ възторгъ и ликувание.

Сърбитѣ скоро установили редъ въ града. Валията, който толкова се страхуваше за живота си, не само че не билъ притѣсненъ, но билъ просто забравенъ. Най-сѣтнѣ, подиръ нѣколко дена, сръбскиятъ прѣстонослѣдникъ му казалъ, че той и неговитѣ чиновници могатъ да отидатъ, дѣто искатъ.

Въ освободителната война на балканскитѣ народи, рускитѣ консули изпълниха една голѣма работа. Тѣхната задача бѣше извънредно сложна и отговорна. При обявяване на войната грѣцкитѣ, сръбскитѣ и бѣлгарски консули възложиха на рускитѣ си колеги своитѣ задължения. По такъвъ начинъ рускитѣ консули станаха прѣдставители и защитници на християнското население въ театра на войната.

Къмъ помощта на рускитѣ консули прибѣгваше отначалото на войната християнското население. Послѣ, когато съюзнитѣ войски приближаваха къмъ извѣстни градове, тогасъ самитѣ турски власти искаха покровителство.

Петдневния бой на сръбската армия при Битоля стана при извънредно лоши условия. Войниците въ продължение на нѣколко дена стояха съ измокрени дрехи и обуца. При това трѣбва да се прибави, че турската армия, която защищаваше Битоля, оказа една твърдѣ сериозна съпротива. Подъ ръководството на Джавидъ-паша, единъ отъ най-способнитѣ турски генерали, стана укрѣплението на позициитѣ. По думитѣ на сръбскитѣ офицери, участвували въ боя, турцитѣ, очевидно, сж измѣрили разстоянието до мѣстнитѣ прѣдмети прѣдъ позициитѣ, тъй като турската артилерия, като забѣлѣжела противника, почти не произвеждала прѣстрѣлка, а веднага откривала дѣйствиеленъ огнь, отъ който сърбитѣ понесоха голѣми загуби.

Съ своя външенъ видъ сръбскитѣ войници произвеждатъ твърдѣ приятно впечатление. Тѣ сж високи, здрави, съ хубава стойка и дисциплинирани.

Нанесената отъ сърбитѣ блѣстяща побѣда бѣше неочаквана за самитѣ тѣхъ. Но все пакъ тѣ си останаха скромни и не се хвалятъ.

Посрѣшнаха ме сърбитѣ въ Битоля, пише руския кореспондентъ, като свой близъкъ човѣкъ.

Прие ме командующия сръбскитѣ войски въ Битоля, генералъ Гойковичъ. Обстановката, въ която живѣе и работи този генералъ е, наистина, спартанска. Една малка стая, въ която имаше два походни кревата, маса и нѣколко стола—ето неговата квартира и канцелария. Генералътъ радушно ме гощаваше съ чай.

Чаятъ го подаваха въ чашки, при което чашката, прѣдъназначена за менѣ, бѣше поставена въ ченийка, а другитѣ чашки бѣха безъ ченийки. Чашката на генерала бѣше турена намѣсто въ ченийка, на картонъ, многочисленитѣ кръгове отъ мокри чаши върху който показваха, че той вече отдавна служи за тази цѣль.

Като говоря за сръбската армия, не мога да отмина съмълчание безмълвнитѣ участници въ нейнитѣ операции — воловетѣ. Въ есенната калъ, прѣзъ мѣждодостъпни планински проходи, по ужасни пѣтища, а често и безъ всѣкакви пѣтища, воловетѣ возѣха всичкитѣ дивизионни обози на сърбитѣ, а много пѣти и артилерията. Случвало се е, че колелата съвършено сж потъвали въ разкашената глина, и конетѣ по никакъвъ начинъ не биха могли да ги измъкнатъ, но воловетѣ спокойно ги тегляха напрѣдъ и все напрѣдъ. Благодарение на воловетѣ, сърбитѣ можаха при Битоля да измъкнатъ топоветѣ на такива височини, дѣто турцитѣ никога не ги очакваха. Случвало се е да впрѣгатъ по 20 чифта волове въ всѣко тежко оръдие. Цѣла нощъ воловетѣ кретаха по планината. Струваше ти се, че тѣ тъпчатъ все на едно мѣсто. Офицеритѣ ми разказаха: движението бѣше толкова бавно, че никакви нерви не можаха да го понесатъ. Но въ сжщностъ оръдието съ едно измѣрено, като че ли микрометрическо движение, отиваше все по-нагорѣ и по-нагорѣ и на разсѣмване биваше измъквано на върха на баира.

Сърбитѣ скоро въведоха гражданско управление. Турскитѣ надписи по всичкитѣ държавни и обществени учреждения си стояха още непожтнати.

— Намъ това не ни бърка, казваха сърбитѣ.

На единъ баиръ, надъ града, турцитѣ направили отъ бѣли камъни полумѣсецъ съ звѣзда, и то миналата година по случай пристигането на Султана. На този върхъ, сърбитѣ поставили воененъ постъ и войницитѣ, по собствена инициатива, забили въ центра на звѣздата единъ голѣмъ, дървенъ кръстъ. Получило се е една твърдѣ ефектна и пълна съ значение картина.

Двама офицери ми разказаха една любопитна история, какъ тѣ за пръвъ пѣтъ видѣли този полумѣсецъ съ звѣздата

„Когато сръбската войска бѣше близо до Битоля, врѣмето бѣше мъгляво и дъжделиво. Началника на щаба се мѣчеше съ биноклѣ да разгледа неприятелскитѣ позиции. Мъглата се бѣше поиздигнала. Изведнажъ, азъ виждамъ надъ града да се бѣлѣе нѣщо.

— Вглеждамъ се и виждамъ, че това е единъ грамаденъ полумѣсецъ и звѣзда. Какво е туй? Дали това не е нѣкакво привидение? Отгъркахъ си очитѣ, гледамъ пакъ и виждамъ сѣщото. Трѣбва да си призная, че трѣпки полазиха по менъ. Отъ дѣ е дошелъ този полумѣсецъ? Да не е небесно знамение?... Но скоро мъглата съвсѣмъ се разпрѣсна и ние тогава разбрахме, каква е била работата.

IV.

Интересни подробности.

На 7 ноемврий сѣрбитѣ дадоха слѣдното официално съобщение за падането на Битоля:

„Подробности за прѣвземането на Битоля нѣма още. Сражението се почна на единъ фронтъ, който има дължина не по-малко отъ 50 километра. Турцитѣ бѣха числено повече отъ сѣрбитѣ. Тѣ имаха около 80 хилеци души регулярни войски и не по-малко отъ 100 топа. Турскитѣ позиции на сѣверозападъ отъ Битоля сѣж укрѣпени и окопани.

Изгласкването на турцитѣ е съпроводено съ голѣми трудности. Сръбската артилерия, както и по-рано, заема здраво положение, но пѣхотата се намира въ по-тежко положение, тъй като тя трѣбва да минава прѣзъ блата и то подъ единъ смъртоносенъ огънь. Войската взе всичкитѣ турски позиции съ шумъ. Вчера турцитѣ направиха послѣденъ опитъ да се промъкнатъ къмъ Охридъ, но понесоха поражение. Обаче една турска дивизия, благодарение на мъглата, можала да се проврѣ къмъ Флорина. Въ врѣме на бѣгството настанала паника и турцитѣ захвърлили всичкитѣ си военни припаси. Сръбската артилерия ги прѣслѣдва. Отъ друга страна, тази дивизия ще врѣхлети на грѣцката войска и върху единъ отрядъ наша кавалерия, разположенъ наблизо до Битоля.

Въ продължение на 4 дни сражения отъ турцитѣ излѣзоха отъ строя не по-малко отъ 20,000 души.

Загубитъ на сърбитъ сж по-малко. Въ последния день дринската дивизия залови 37 полски турски оржия.

На сѣверо-западъ отъ Рѣсенъ единъ сръбски кавалерийски полкъ прѣслѣдва разпрѣснатитъ турски отряди. Сражението при Битоля се явява, безъ съмнѣние, най-крѣвополитно между всичкитъ сражения на съюзнитъ армии съ турцитъ.“

* * *

На 7 ноемврий кореспондента на „Новое Врѣмя“ дава долнитъ свѣдѣния за боя при Битоля: „Битоля падна. Турцитъ избѣгаха къмъ Рѣсенъ и Леринъ, дѣто ги очаква сръбската кавалерия.

Боятъ при Битоля трая три дни. Турскитъ позиции бѣха прѣвъзходни, а числото на онѣзи, които защитаваха бѣше голѣмо. Лѣвото крило на турцитъ се допирише до планината. Перистеръ, висока до 2500 метра, далече отъ Битоля около 10 километра. Дѣсното крило достигаше до р. Черна-рѣка, която се бѣше разлѣла по долината, заета отъ сърбитъ, и имъ затрудни операциитъ.

Сърбитъ трѣбваше съ атака на ножъ да прѣвзематъ височинитъ Кърклина и Керомарица, намиращи се на сѣверо-западъ отъ Битоля. Изпратенитъ отъ Солунъ прѣзъ Соровичъ четири гръцки дивизии не успѣха да стигнатъ на врѣме при Битоля, дѣто стигнаха само сърбитъ.

Отъ достовѣренъ източникъ съобщаватъ, че въ митровишкия районъ царува пълно спокойствие. Албанцитъ си прѣдали оржиято.

Мюсулманското население отъ Митровица се отнесе до генералъ Живковичъ съ молба да изпрати телеграма до кралъ Петра съ израза на неговитъ вѣрноподанически чувства.“

* * *

Сръбскиятъ министъръ-президентъ, Пашичъ, получилъ телеграфическо съобщение за падането на Битоля отъ прѣстолонаслѣдника Александъръ тогава, когато засѣдавалъ министерския съвѣтъ. Извѣстието се разпространило изъ града съ мълниеносна бързина, като извикало въ населението извѣрредно въодушевление и энтузиазъмъ.

До командувания първата сръбска армия, прѣстонослѣдника Александъръ, 200 граждани изпратили поздравителна телеграма, която гласи:

„Поздравяваме ваше височество съ славната побѣда надъ азиатцитѣ при Битоля. Да живѣе юнашката сръбска войска! Да живѣе краля и ваше височество.“

Подробности за сражението при Битоля не сж още получени, вслѣдствие прѣкъсване отъ бурята на телеграфнитѣ съобщения съ Скопие и щаба на първата армия.

Тъкмо единъ мѣсецъ слѣдъ обявяване на войната сърбитѣ имаха побѣда при послѣдната сериозна съпротива на турцитѣ.

* * *

На 29 ноемврий телеграфиратъ до „Новое Врѣмя“ отъ Битоля: „Възстановено е пжтничкото съобщение между Флорина и Битоля. Вашиятъ кореспондентъ пристигна въ Битоля съ първия тренъ, който трѣгна отъ Солунъ. Всѣкждѣ по пжтя, въ Верия и Ниуста, царуваше пълно спокойствие. Населението се занимава съ селскитѣ си работи, по планинитѣ се виждатъ голѣми стада овце.

Флорина е послѣдния пунктъ на гръцката окупация; по-нататкъ къмъ Битоля почватъ мѣстата, заети отъ сръбскитѣ войски. Въ Битоля е възстановенъ нормалния животъ. Послѣднитѣ дни на турското владичество—именно врѣмето прѣзъ петдневния бой при Битоля, критическитѣ моменти на турското отстъпление до влизането на сръбскитѣ войски въ града—тѣзи дни минаха благополучно за населението, което турцитѣ забравиха да изколятъ, прѣди да избѣгатъ.

Сърбитѣ се отнасятъ твърдѣ тактично къмъ мѣстното население и се стараятъ да щадатъ националнитѣ чувства на мюсюлманитѣ.

Християнското население се чувства много щастливо, защото най-послѣ е освободено отъ турското иго, само че мѣстнитѣ политически организации останаха безъ работа и не могатъ още да свикнатъ съ новия редъ на нѣщата.“

Тридневния бой при Прилѣпъ.

В.

Сърбитѣ изгониха турцитѣ отъ скалитѣ
съ атака на ножъ.

Боя прѣдъ Прилѣпъ по своята трудностъ трѣб-
ва да се смѣта, като най-тежъкъ. Той се започна на
21 октомврий сутринѣта и продължи до 23 вечерѣта,
цѣли 3 денонощия. Позицията, която заемаха турцитѣ,
се намиралаше на 10 км. прѣдъ Прилѣпъ и това сж и-
менно планинскитѣ вериги Бабуна и Плана, които
се прѣсичатъ помежду си. Около дефилето има редъ
възвишения, високи отъ 1200 до 1560 метра.

Тѣзи възвишения бѣха заети приблизително отъ
30 турски баталиона, които имаха 8 планински топа,
разположени доста добръ за защита на мѣстността.
На сърбитѣ прѣдстоеше да взематъ всичкитѣ тѣзи
възвишения, покрити съ снѣгъ и ледъ. Имаше само
единъ пѣтъ, по който можеже да се движи артиле-
рията. Той минаваше по дефилето. За да взематъ по-
зицията, на която можеше да се настани полската ар-
тилерия, трѣбваше да започне настѣпване пѣхотата.
Планинската артилерия съ голѣмъ трудъ успѣ да за-
еме едно незаето още отъ турцитѣ възвишение. Дѣй-
ствието се затрудняваше, понеже нѣмаше достатъчно
сили. Мѣстността позволяваше да се дѣйствува само
съ малки колони. И съ тѣзи сили трѣбваше да се
изтласка неприятеля отъ почти непристъпнитѣ позиции.

Атакитѣ почнаха отъ пѣхотната частъ изведнажъ
върху нѣколко турски позиции. Сърбитѣ се мъчеха
да взематъ планината Неврушъ, 1560 м. висока.

Дължината на дефилето бѣше 605 м. Нѣколко

пжти сръбскитѣ колони бѣха отблъснати и тѣ бѣха принудени да отстъпятъ, но послѣ тѣ съ още поголъма стремителностъ атакуваха турскитѣ позиции, които можеха да се сравняватъ съ позициитѣ на Шипка.

Съ атака на ножъ сръбската пѣхота зае всичкитѣ позиции на неприятеля. Сърбитѣ успѣха да изнесатъ на позицитѣ всичко два планински топа.

Само въ края на третия день имъ се удаде да изгонятъ неприятеля по всичкитѣ позиции и да влѣзатъ въ Прилѣпъ.

Загубитѣ на сърбитѣ тукъ бѣха значителни, но по-малко, отколкото биха могли да бѣдатъ, като се взематъ въ съображение условията на мѣстността и силата на заеманитѣ отъ турцитѣ позиции.

Такъвъ бѣше боя прѣдъ Прилѣпъ, който сърбитѣ смѣтатъ, като роденъ градъ на Крали-Марка. Този бой трѣбва да се счита за по-важенъ, отколкото боя при Куманово.

Тука сръбската пѣхота, не подържана отъ топлия огънь на своята артилерия, издържа едно второ самостоятелно изпитание.

Като заеха Прилѣпъ, сръбскитѣ колони се отправиха къмъ Битоля. На 24 октомврий на 20 км. задъ Прилѣпъ, турцитѣ отново атакуваха сърбитѣ Турцитѣ заеха височинитѣ при селата Печка и Берлица. Боя трая цѣль день. Чакъ на слѣдното утро турцитѣ бѣха изтласкани и отстъпиха къмъ Битоля. И тука загубитѣ на сърбитѣ бѣха значителни.

Всичкитѣ остатъци отъ турската армия, които отстъпиха отъ Скопие къмъ Солунъ, бѣха принудени да се отправятъ къмъ Битоля.

На турцитѣ остава само единъ пжтъ и то именно да отстъпятъ въ Албания.

Въ Велесъ азъ срѣснахъ една частъ отъ българскитѣ колони, които имали сражение при Струмица. Това сражение продължило 5 часа и свършило съ бѣгството на турцитѣ, повечето отъ които бѣха башибозуци.

Сръбската армия минаваше до сега по 22 км. на денонощие, като се смѣтатъ и боеветѣ прѣзъ де-

на. Това твърдѣ бързо настѣпление не даде на турцитѣ да се съвзематъ.

Цѣлата мѣстностъ е покрита съ снѣгъ. Студено е. Лишенията сж голѣми.

VI.

Тридневния бой при Прилѣпъ.

Битката на сѣрбитѣ съ турцитѣ при Прилѣпъ продължи цѣли три денонощия и се свърши съ пълно поражение за турцитѣ, които, като изгубиха и послѣднитѣ си позиции, избѣгаха въ голѣма неразбория къмъ Битоля. Тѣ оставиха на бойното поле цѣлия си воененъ материялъ и всичкитѣ си ранени. Битката бѣше упорита и кръвополитна. Загубитѣ на двѣтъ страни бѣха голѣми. Отъ страна на сѣрбитѣ дѣйствуваше само пѣхотата, защото сръбската войска нѣма възможность да се развърне въ планинската мѣстность, дѣто трѣбваше да се напредва къмъ турскитѣ позиции по тѣсни пѣтечки, които прѣчеха на сръбската артилерия да вземе участие въ боя и да заеме позиции.

На 23 октомврий слѣдъ обѣдъ сръбскитѣ войски заеха града Прилѣпъ, който се смѣта като родина на Крали Марка.

Войскитѣ продължаватъ настѣплението си къмъ Битоля, дѣто на укрѣпени позиции сж съсредоточени три пълни турски дивизии, отъ които двѣ сж отъ битолския корпусъ, неучаствувалъ до сега въ кумановския бой; останалитѣ турски войски сж събранитѣ остатѣци отъ разбитата при Куманово и Скопие войска.

Голѣма частъ отъ първата армия, подъ командата на прѣстопронаслѣдника Александъръ, успѣ да прогони турцитѣ отъ Демиръ-Капия и тръгна къмъ Со

лунъ, отъ който тя на 24 октомврий бѣ далече не повече отъ 100 километра.

Сръбската кавалерия, като прѣвзе Кичево, на-
стѣпи къмъ Охридското езеро съ цѣль да заеме гра-
доветъ Охридъ и Струга.

Третата армия на генералъ Янковичъ, като по-
кори косовскитъ арнаути, които си прѣдадоха орж-
жието и почнаха да се връщатъ въ селата си, тръгна
отъ Призрѣнъ по долините на Бѣлия и Черния Дринъ
прѣзъ Дебърската областъ къмъ Адриатическо море.

Сърбитъ взеха до сега отъ турцитъ сто хилеци
пушки и грамадно количество боеви припаси и арти-
лерийски снаряди.

* * *

Сърбитъ дадоха слѣдното официально съобщение
за прѣвземането на Прилѣпъ:

„Заемаването на старата резиденция на Крали Мар-
ка ни струва не малко жертви.

Слѣдъ двудневенъ ожесточенъ бой сърбитъ
прѣвзеха Прилѣпъ, като доказаха, съ какво самопо-
жертване тѣ се стремиха къмъ него.

Заетитъ отъ турцитъ позиции по планинскитъ
склонове изглеждаха недостѣпни.

Сръбскитъ войски трѣбваше да се движатъ по
тѣсни пѣтеки, по които артилерията не можа да ми-
не. Турската войска се състоеше отъ 20 баталиона и
4 батареи. Сръбската пѣхота, при помощта на една
планинска батарея, взе турскитъ позиции съ атака на
ножъ.

Особено се отличиха 5 и 7 полкове, които по-
головно избиха неприятеля, който избѣга къмъ Бито-
ля, като остави на бойното поле много ранени и у-
бити. Сраженията при Куманово и Прилѣпъ още вед-
нажъ доказаха, че нашитъ храбри войски се увѣнчаха
съ слава и заставаха наредъ съ съврѣменнитъ добръ
организирани европейски войски.“

VII.

Отъ Велесъ до Прилѣпъ.

Слѣдното описание кореспондента на в. „Matin“ е телеграфиралъ до своя вѣсникъ.

Прѣди една седмица азъ и другъ единъ журналистъ минахме по пѣтя на сръбската славна армия за Скопие. Съ една каруца, която ми носеше багажа, азъ изминахъ 60 километра отъ Велесъ до Прилѣпъ. Азъ съмъ единствения френски журналистъ, който е посѣтилъ тѣзи мѣста. Ние минахме по този пѣть, покритъ съ снѣгъ, по който сж минали толкова войници. Пѣтуването ни би било една очарователна разходка, ако ние на всѣка крачка не си спомняхме за кръвополитията, които сж станали тукъ и по планинитѣ граничащи съ хоризонта.

Полето бѣше усѣяно съ повече отъ 300 убити коне, наполовина покрити съ снѣгъ. Голѣми кучета съ зачервени отъ кръвъ муцуни и гарвани чакаха да заминемъ, за да продължатъ своето зловѣщо пиршество.

Като излѣзохме отъ Велесъ, ние забѣлѣзахме единъ пѣленъ тренъ съ напуснати отъ турцитѣ материали и понтони, които тѣ сж били развалили прѣди своето трѣгане.

По цѣлия пѣть, който минава прѣзъ долината Бабуна, картината бѣше сжщата: турски трупове и напуснати отъ турцитѣ материали.

Сърбитѣ не сж напуснали този пѣть, който свързва тѣхната първа армия съ желѣзния пѣть. На много мѣста по пѣтя сж поставени постове, които вардятъ мостоветѣ и самия пѣть.

Турскитѣ опустошения и кланета. Навсѣкждѣ царува голѣмо мълчание. Турцитѣ въ своя бѣгъ сж изклали всички, даже дѣцата и женитѣ. Само малкото село Ориза изглежда да е населено още отъ нѣ-

колко сѣмейства. Ние срѣщнахме по пѣтя много групи ранени, между които имаше офицери. Единъ отъ послѣднитѣ е полковникъ Масаловичъ. Той бѣше легналъ въ една каруца. Колко сж печални тѣзи ранени! Но тѣ сж печални още повече, защото не ще могатъ вече да се биятъ за отечеството си.

Мрѣкна се. Часътъ стана 8. Нашето пѣтуване става трудно. Най-сетнѣ ние стигнахме въ Избирѣ, едно малко село, което турцитѣ изгорили, прѣди да заминатъ. Срѣбскиятъ офицеръ и войницитѣ, които ние намѣрихме тамъ ни приеха твърдѣ радостно. И азъ спяхъ до единъ голѣмъ огънь между двама прости солдати, отъ които единия бѣше селянинъ, а другия резервистъ отъ Бѣлградъ, членъ кореспондентъ на френския институтъ. И двамата минаха една частъ отъ нощта да подържатъ огъня, а пѣкъ азъ спяхъ въ това врѣме.

Колко тѣжно събуждане! Снощи азъ не можахъ да видя това, което е останало въ селото: нищо не е останало, Всичко е изгорено, всичко е разграбено. Въ тази пустиня азъ видѣхъ само едно момиче, но-сейки дѣте наръцѣ.

Азъ искахъ да стигна тази вечеръ въ Прилѣпъ и затова трѣгнахъ рано. Пѣтътъ бѣше ужасно разваленъ отъ многото кола, които сж носили тежъкъ материалъ.

Срѣбското гостоприемство. Стана пладнѣ. Азъ съмъ почти на срѣдъ пѣтя, на върха на единъ баиръ, когато срѣщнахъ единъ голѣмъ лагеръ, послѣ една осамотена къща, единъ видъ напуснатъ турски ханъ. На фирмата бѣше написано „Абди-паша“. Тамъ азъ намѣрихъ офицери и инженери. Тѣ пѣтуваха слѣдъ армията. Тази сутринъ азъ видѣхъ хората, които поправяха мостоветѣ и пѣтищата. Тѣ ни нагостиха много сърдечно.

Азъ напуснахъ съ тѣга тази хубава компания и по пѣтя срѣщнахъ единъ хубавъ автомобилъ, съ който пѣтуваха офицеритѣ отъ щаба, между които единия бѣше генералъ. Ние се запознахме чрѣзъ посредството на г-нъ Пантеличъ.

Генералътъ поприказва малко съ насъ и бързаше да замине, за да настигне армията. Той ми каза,

че сняга и дъжда сж малко позабавили хода на войските. Обозитѣ напредватъ твърдѣ бавно по разваленитѣ пѣтища, но това позволява пъкъ на хората да си поотпочинатъ. Отначалото на войната, войската е минавала срѣднѣ 20 километра на день. Генералътъ ми събщи тѣй сжщо, че се очаква една силна съпротива отъ страна на турцитѣ, които разполагатъ съ не по-малко отъ 60,000 души. Джавидъ-паша и Гали-паша, които командуватъ войекитѣ край Битоля, сж рѣшили да бранятъ града до послѣдня капка кръвъ.

Мѣрки за защита на Битоля. Генералътъ ми събщи тѣй сжщо, че гърцитѣ, идейки отъ Флорина, се опитали да нападнатъ Битоля, но безъ успѣхъ. Ето защо, сърбитѣ ще събератъ всичкитѣ си сили, за да прѣвзематъ Битоля.

Ние заминахме. На върха на единъ байръ, ние пакъ настигнахме герерала. Той самъ ни разказа за битката при Прилѣпъ и разбрахме, като видѣхме бойното поле, колко храбростъ, куражъ и прѣзрение къмъ смъртта е трѣбвало да иматъ сърбитѣ, за да го прѣвзематъ.

Той ни показва чудесната позиция, която турската артилерия била заела. Прѣдставете си една грамадна стѣна, снабдена съ пушки и топове, край която минава само единъ тѣсенъ пѣтъ и която е заобиколена отъ двѣтъ страни съ планини. При все туй, сръбската пѣхота побѣди. Тя се хвърли на атака съ нечуванъ куражъ, използвайки най-малкитѣ грапавини на скалистата стѣна и хвърляйки бомби въ турскитѣ окопи. Мнозина платиха съ живота си за тази побѣда.

Генералътъ ни събщи, че турцитѣ сж се били храбро. Той вѣрва, че въ една подобна позиция, нѣколко артилерийски батареи и една бригада пѣхота, добръ управлявани, биха могли да противостоятъ цѣла седмица срѣщу доблестната сръбска армия. Но турцитѣ, колкото и храбри, потиѣвостояха само два дни, макаръ че бѣха близо 40,000

Побѣда сжжно платена. Генералътъ ми каза още, че сръбскитѣ загуби сж били близо 1000 души убити и ранени. Това бѣше една сжжно платена побѣда, но една велика побѣда.

Ние тръгнахме. Стиснахме си ръцѣтъ и се раздѣлихме.

Късно прѣзъ нощта, ние стигнахме въ Прилѣпъ. Въ този градъ е струпана цѣлата първа армия. Нейните аванпостове сж на 20 км., а Битоля се намира на 35 километра отъ Прилѣпъ. На края на града, азъ бѣхъ посрѣщнатъ отъ единъ кавалеристъ. Той ме заведе въ щаба на дунавската дивизия, дѣто бѣхъ приетъ отъ офицеритѣ, които до единъ говорятъ френски.

Азъ имъ казахъ, че съмъ щастливъ да ги видя, че се биятъ. Тѣ ми отговориха, че азъ ще видя войски, които се биятъ за свободата на великия сръбски народъ.

Полковникътъ, плацъ-комендантъ, ми даде единъ билетъ и ме заведоха въ едно сѣмейство. Въ много сѣмейства бѣха настанени сръбски офицери. И въ това — имаше единъ младъ офицеръ. Той ми прѣдложи своето легло. Той, по една щастлива случайностъ, е избѣгналъ смъртта, но той е винаги готовъ да се жертвува за отечеството и свободата.

Азъ не искамъ да свърша тази си депеша, прѣди да ви съобща това, което се случи въ Бѣлградъ.

Една майка на гроба на сина си не искаше да се свири погребаленъ маршъ, но да се свири войнственъ маршъ. Единъ баща при погребването на своя единственъ синъ, умрѣлъ за отечеството, произнесе само слѣднитѣ думи надъ гроба му:

— Мое дѣте, азъ не те оплаквамъ. Ти умрѣ отъ най-достойна смъртъ, отъ тази, която азъ мечтаяхъ за тебе.

VIII.

Сърбитѣ въ Албания.

На 17 ноемврий съобщаватъ: „Слѣдъ серьезно сражение съ албанцитѣ въ Люма сръбската войска покори областта между Призрѣвъ и Дебъръ, чието население се занимава само съ грабежъ и разбойничество.

Прѣди нѣколко дни жителитѣ на Люма нападнаха часть отъ обоза на сръбската армия. Като прѣтърпѣха поражение, тѣ дадоха на сърбитѣ заложници, като обѣщаха пълна покорность. Вчера слѣдъ кѣсо, но ожесточено сражение при Дебъръ въ долината на р. Радика, между сърбитѣ отъ една страна и часть отъ турската войска, избѣгала отъ Битоля и албанцитѣ отъ дебърска Малесия — отъ друга, сърбитѣ прѣвзеха Дебъръ, населението на който радостно ги посрѣщна. Заемането на Люма и Дебъръ има голѣмо значение за по-нататъшното движение на сръбската войска къмъ Адриатическо море.

Разоржението на племето Люма става навсѣкждѣ безъ съпротива. Сръбскитѣ войски стигнаха разположенитѣ на крайния югъ села около Калисе и Клешъ. Всичкитѣ жители на селата изявяватъ покорность и обвиняватъ своитѣ главатари, че тѣ сж ги подстрѣкавали да се съпротивяватъ. Между тѣзи главатари е билъ фамозния Иса Болетинацъ. Въ окржзитѣ Мала, Рѣза и Дебъръ албанцитѣ се прѣдаватъ масово Врѣшатъ се и бѣгълцитѣ, като научили, че сѣмействата и имотитѣ на албанцитѣ се пазятъ отъ сърбитѣ.

Едноврѣменно съ разоржението се въвежда и сръбска администрация.

Съгласно получената отъ Призрѣнъ заповѣдъ, тежко ранения при Люма лейтенантъ е награденъ съ воененъ медалъ на смъртното му легло.“

* * *

Сръбското „Pressbureau“ съобщава на 7 ноемврий, Извѣстията за мними жестокости надъ албанцитѣ сж тенденциозни и, очевидно, се прѣскаатъ съ цѣлъ, да помогнатъ на албанскитѣ аспирации.

Въ сжщность всичкитѣ тѣзи злонамѣрени слухове за прѣслѣждане на албанцитѣ не почиватъ на никакви основания.

Въ врѣме на сраженията може да сж вземани строги мѣрки, поради вѣроломното поведение на албанцитѣ, които, както се знае, въ много случаи злоупотрѣбиха съ бѣлия флагъ ужъ въ знакъ на прѣдаване и измѣнически убиваха приближаващитѣ се къмъ тѣхъ сръбски офицери.

Цѣль редъ такива и подобни вѣроломни постѣпки на албанцитѣ е записанъ. Албанцитѣ тероризираха населението и най-много женитѣ и дѣцата, както и изгаряха къщитѣ, но всичкитѣ тия факти не бѣха публикувани своеврѣменно, тѣй като вниманието на Европа бѣше отправено къмъ военнитѣ събития.

Ние повтаряме, че извѣстията за прѣслѣждане на албанцитѣ не сж обосновани върху нищо. Почти въ всичкитѣ области населението посрѣщаше сръбскитѣ войски, изявяваше покорностъ и въ много случаи заявяваше, че сръбскитѣ войски сж справедливи, безпристрастни и защищаватъ тѣхния животъ и имотъ.

Военнитѣ сжалища въ Скопие, Прищина и Призрѣнъ не веднажъ сурово наказаха християнски войници или мародери, виновни въ прѣстѣпления или нарушения на обществената безопасностъ, което направи благоприятно впечатление на албанцитѣ и тѣ благодарѣха.

Ето защо, не трѣбва да се говори за прѣслѣждане на албанцитѣ. Разпространяванитѣ извѣстия трѣбва да се смѣтатъ тенденциозни и имащи за цѣль да намалятъ славата на армията и добрата репутация на сръбската администрация."

Съдържание:

1. Голѣмата битка въ най-лошо врѣме	3
2. Разказътъ на очевидецъ	5.
3. Голѣмата сръбска храбростъ при Битоля	8.
4. Интересни подробности	12.
5. Сърбитѣ изгониха турцитѣ отъ скалитѣ	15.
6. Триденвния бой при Прилѣпъ	17.
7. Отъ Велесъ до Прилѣпъ	19.
8. Сърбитѣ въ Албания	22.